

RF – Rogalandsforskning. <http://www.rf.no>

Gunnar Henriksen

ØKSNA BRUK

Økologiske/biologiske innspill til planarbeidet

Rapport RF – 2005/092

Prosjektnummer: 7156008
Prosjektets tittel: Øksna Bruk
Kvalitetssikrer: Gunnar Henriksen

Oppdragsgiver(e): Grieg Seafood
Forskningsprogram:

ISBN: 82-490-0370-5
Gradering: Åpen

INNHold

	<u>Side</u>
Forord	3
1 Innledning	4
2 Naturtyper	5
2.1 Viktige bekkedrag	5
2.2 Dammer	6
2.3 Skrotmark	10
3 Friluftsliv og kulturmiljø	11
4 Diskusjon	14
5 Kilder	15

Forord

Rogalandsforskning har gjennomført en grov kartlegging og vurdering av natur- og miljøkvalitetene innenfor eiendommen til Øksna Bruk i Klepp kommune. Kartleggingen har vært gjennomført på naturtypenivå på bakgrunn av feltbefaringer innenfor eiendommen.

RF Rogalandsforskning 9. mai 2005

Gunnar Henriksen
Seniorforsker

1 Innledning

Norge har en variasjon i naturtyper som er enestående i Norden, og tilsvarende variasjon over korte avstander finnes knapt nok andre steder i verden. Beliggenhet, landskap og menneskenes bruk av naturen gjennom flere tusen år er bakgrunnen for denne store variasjonen. De siste tiårene har vår måte å bruke og påvirke naturen på, gjort at en del naturtyper og arter står i fare for å forsvinne. Naturen i landet vårt blir dermed fattigere. For å beskrive variasjonen i naturen brukes ofte uttrykket "biologisk mangfold". Begrepet omfatter både variasjonen i naturtyper, arter og arveanlegg, samt deres struktur og funksjon.

Mennesket er en del av naturen, og vi har alltid påvirket den i større eller mindre grad ved jakt, fiske og bruk av jord og skog. Menneskelig påvirkning på naturen trenger slett ikke å være negativ, tvert i mot har jord- og skogbruk gjennom hundrevis av år gjort naturen rikere. I løpet av 1900-tallet har imidlertid bruken av naturen endret karakter fra å være langsom og overflattisk til å bli langt mer omfattende og dyptgripende.

Det er derfor nødvendig å ha sterkere fokus på "restbiotoper" hvor det kan være et potensiale for biologisk mangfold, at disse blir identifisert forut for en byggeprosess, at de blir forsøkt videreført gjennom planprosessen samtidig som en vurderer mulighetene for å gjenskape viktige naturtyper etter at byggeprosessen er over. Eksempler på viktige naturtyper i så henseende vil være artsrike veikanter, småbiotoper, parklandskap, kantkratt, små dammer, ulike myrtyper og bekkedrag. I tillegg vil korridorer mellom naturtyper eller spesielle områder som egner seg for skjul eller lignende kunne være viktige å bevare hvis mulig.

Kartleggingen av naturtyper på Øksna Bruk vil nødvendigvis bli i en annen målestokk en når en kommune eller et helt fylke skal kartlegges, og flere av naturtypene her ville kanskje ikke blitt med om målestokken hadde vært en annen. Selv om naturtypene ikke er så tydelige og viktige i seg selv, vil funksjonen de har ofte være av betydning for det lokale naturmiljøet.

Få etterlyser det som forsvant, men mange gleder seg over det som dyktige planleggere og utbyggere klarte å bevare. Spesielt kan dette gjelde for naturlige lekeplasser for barn med gjemmesteder og klatretrær. Naturinnslag beriker bomiljøet for voksne mennesker, og ikke alle har muligheter til å reise til de større sammenhengende naturområdene. Naturen med dens artsmangfold og variasjonsrikdom har også en egen rett til å overleve. Dette kan bety være eller ikke være for visse arter av både planter og dyr. Dette vil igjen gi glede for mennesker.

Figur 1. Øksna Bruk

Ved å utnytte eksisterende naturmark langt mer bevist i f. eks boligplanlegging, kunne sannsynligvis antall dager for egnet uteopphold øke betraktelig. For eksempel en vindskjerm med 50% huller reduserer vinden i en avstand som er 30 ganger høyden. Et vegetasjonsbelte på 3 meter høyde, vil altså kunne redusere vinden 90 meter unna skjermen. Dette kan bety mye for uteopphold og trivsel. Å utnytte eksisterende naturmark i boligplanleggingen vil også kunne redusere utgifter i forhold til å investere i og utvikle ny leplanting. Når all vegetasjon er rasert, vil det ta lang tid å få opp ny. I verste fall kan det ta flere generasjoner før en skikkelig treplanting gir synlig effekt. Konkrete etterprøvinger og regneeksempler fra andre steder viser at det er mye å spare på å bevare naturmark, selv små restbiotoper.

2 Naturtyper

For å kunne avsløre særlige viktige naturtyper, dvs. naturtyper med innhold av rødlistearter (trua og sårbare arter), trengs detaljerte inventeringer på artsnivå, men dette ligger utenfor dette oppdraget. Likevel er det forsøkt å identifisere naturtyper av en viss betydning, og disse er alle verdisatt som ”viktige”. Status særlig viktige vil de kunne få dersom det påvises rødlistede arter i naturtypen. Alle disse representerer naturkvaliteter som en bør prøve å bevare i den videre i planprosessen. Eller finnes betydelige kvaliteter innenfor området både mht friluftliv, landskap og kulturmiljø.

Figgjoelva tilhører et varig verna vassdrag. I den forbindelse finnes det en god del data både hos Fylkesmannen i Rogaland, Rogaland Fylkeskommune og Klepp kommune. Gjennomgang av eksisterende data knyttet til det verna vassdraget ligger utenfor dette oppdraget.

Innenfor eiendommen til Øksna Bruk, g.nr. 7, br. nr. 15 og 41 (figur 1), ble det registrert flere naturtyper med høyt potensiale for biologisk mangfold. Den viktigste og mest åpenbare naturtypen, er Figgjo-elva og kantsonene langs elva (figur 2). I DN - håndbok (1999) kommer naturtypen nærmest det som er omtalt som viktige bekkedrag. Andre viktige naturtyper vil være de ulike dammene innenfor eiendommen (figur 3-8) og såkalt skrotmark (figur 9).

2.1 Viktige bekkedrag

Kartleggingsstatus i Norge av slike viktige bekkedrag er middels – dårlig. Elvene er blodårer i landskapet, særlig i intensivt kulturlandskap og i fattige skogsmiljøer. Verdien ligger både i vannet og i kantsonen langs bekken. Kartleggingen fokuserer på spesielt verdifulle partier og bekker med landskapsøkologisk betydning.

Av flere årsaker kan små vassdrag og elver karakteriseres som biologiske oaser i landskapet. De inneholder ofte spesielle naturmiljøer som mangler ellers i landskapet. De fungerer dessuten som spredningskorridorer/vandringsveger. Den biologiske produksjonen er generelt høy, og naturtypen er ofte artsrik.

Figur 2. Figgjoelva, en viktig naturtype.

Under en befaring i området 4. mai 2005, ble kun vanlige arter langs elven registrert. Her kan nevnes selje, rogn, bjørk, gråor, nyper, bringebær i tillegg til løvetann, vårkål og flere arter bregner. Blant fugler ble det registrert flere låvesvaler som jaktet innsekter over elva, gråtrost, ringduer, svart og hvit fluesnapper, stökkender og tjeld.

En rekke sjeldne mosearter forekommer i og langs bekker/elver, særlig på kalkgrunn. I bekker og elver uten for stor grad av forurensing, kan bekken/elva være habitat for sjeldne og rødlistede arter av virvelløse dyr som bløtdyr, igler, biller og øvrige vanninsekter. Andre sjeldne arter kan forekomme i tilknytning til vegetasjonsbeltet som følger elvedraget.

Trusler mot slike naturtyper er vanligvis kanalisering, steinsetting, forbygging, hogst av kantskog, forsøpling, ødeleggelse av kantsoner og generell forurensning.

2.2 Dammer

Dette er vanligvis små og grunne vannansamlinger, hovedsakelig i kulturlandskapet, naturlige eller oppdemte. Kartleggingsstatus av naturtypene i Norge er *Middels*. Det kan dreie seg om små vannansamlinger, vanligvis under 50 x 50 m, uten bølgeslagserosjon langs bredden og med såpass liten dybde at rotfast vegetasjon kan dekke hele bunnen. Uttørking eller bunnfrysing kan ved ekstreme forhold finne sted, men neppe i dette tilfellet.

Figur 3 - 8 viser dammer fra Øksna Bruk med et potensiale for høyt biologisk mangfold.

Figur 3.

Figur 4

Figur 5

Figur 6

Figur 7

Figur 8

Dammen til venstre i figur 2 sammen med elva til høyre i bildet og landkorridoren mellom naturtypene, utgjør en særegen utforming. Stilleflytende vann i dammen med nisjer for arter som foretrekker slike forhold i kontrast til strømmen i elva og vollen i mellom som en barriere og demning.

Alle dammene innenfor eiendommen kan komme inn under betegnelsen gårdsdammer, noen med viktigere utforminger enn andre selv om vegetasjon ikke er avgjørende for avgrensing av naturtypen. Generelt er ione- og næringsrike utforminger under marin grense særlig artsrike og viktige.

Detaljkartlegging på artsnivå ligger utenfor dette oppdraget, men under befarig 4. mai 2005 ble det observert flere par stökkender som hadde tilhold i dammene.

På grunn av naturtypens sterke tilbakegang er generelt sett mange av damartene rødlistede. For at ikke damartene skal dø ut, er det viktig at det ikke er for langt mellom lokalitetene. Naturtypen kan dessuten ha en viktig økologisk funksjon, f.eks. som drikkevannskilde i ellers tørre kulturlandskap for kulturlandskapsarter som piggsvin, flaggermus, rådyr og småfugl.

Naturtypen har gått sterkt tilbake de siste femten årene, og det er særlig såkalte gårdsdammer som har vært og er mest utsatt. I spesielt verdifulle lokaliteter forekommer karakteristiske arter som salamandre, stor andmat, samt flere sjeldne øyenstikkerarter som bred blålibelle og blågrønn øyenstikker.

Den største trusselen mot dammer er gjenfylling, drenering, gjengroing og forurensing/forsøpling. Det er særlig gjenfylling som har vært (og er) den store trusselen helt siden brønnloven påla grunneier ansvaret for sikkerheten ved dammen.

2.3 Skrotmark

Skrotemark er en samlebetegnelse på menneskeskapte naturtyper som i hovedsak oppstår i forbindelse med deponering av masser, samt industri- og anleggsvirksomhet. Naturtypen er ofte noe forstyrrelsesbetinget, og inneholder gjerne innførte arter eller konkurransesvake arter som etablerer seg i ledige nisjer. Kartleggingsstatus i Norge er *Dårlig*.

Mange skrotemarksområder har forekomster av sjeldne arter, og kan dessuten framvise stabile vegetasjonssamfunn. Naturtyper som ballastplasser er etterhvert blitt sjeldne. Deponier i forbindelse med gruvevirksomhet kan også huse interessante arter med spesialisert økologi og morfologi.

Naturtypens beliggenhet og planstatus, samt at den generelt har lav status blant folk flest, medfører at den må betraktes som relativt truet. Ulike former nedbygging, videre utfylling og «forskjønning» er på kort sikt de største truslene. Da naturtypen ofte er betinget av visse former for virksomhet / forstyrrelse, vil opphør av den virksomheten som frambrakte naturtypen også være en trussel på lengre sikt.

Naturtypens bevaringsverdi er ofte delvis kulturhistorisk begrunnet. Det presiseres at bevaring av skrotemark er kontroversielt, og at de fleste utforminger av naturtypen ikke er aktuelle å kartlegge i denne sammenheng. Siden mange skrotemarksområder dessuten er avhengig av en spesiell form for virksomhet, er bevaringen av interessant skrotemark også forvaltningsmessig problematisk.

Figur 9. Skrotmark

3 Friluftsliv og kulturmiljø

Området må betegnes som godt egnet for friluftsliv og rekreasjon. I tilknytning til elva finnes flere gode fiskeplasser, og like ved hovedveien er området tilrettelagt for fiske (fig. 10).

Figur 10. Tilrettelagt fiskeplass

Området er også velegnet for jakt på ender, og flere steder finnes spor etter andejegere (figur 11).

Sist men ikke minst, området vil egne seg særdeles godt som friluftsområde hvor det er mulig å knytte seg til områdene på begge sider av eiendommen. Turstiene ligger ferdig tilrettelagt flere steder (figur 12) slik at det langs enkelte partier også vil være fremkommelighet både for rullestolbrukere og folk med barnevogn. I tillegg til vandring i naturskjønne omgivelser med viktige naturtyper, kan området også by på kultuhistorie av stor verdi (figur 13).

Figur 11. Rester etter andejakt

Figur 12. Mulig tursti langs elva

Figur 13. Skjævelandsbrua, et vernet kulturminne og viktig naturtype?

Skjævelandsbrua kan også kalles en erstatningsbiotop som i seg selv er en viktig naturtype. Dette er en samlebetegnelse på menneskeskapt biotoper som erstatter/supplerer naturlige leveområder for sjeldne arter. Dette kan ofte oppfattes som kontroversielt i det klassiske naturvernet. Naturtypen har flere likhetstrekk med naturtypen skrotemark.

For mange av erstatningsbiotopene er det for naturforvaltningen ofte motstridende interesser mellom hensynet til landskapsbildet og til biologien. Når det gjelder bygninger, bruer o.l. kan endret byggeskikk og materialbruk redusere konstruksjonenes verdi for arter. På den annen side kan bygningen med noe omtanke og kreativitet gjøres til et positivt element for mange arter.

For mange kan det synes spesielt og vanskelig å argumentere for at bygninger og bruer skal inn i en kartlegging av biologisk mangfold. Her må en ta utgangspunkt i konkrete registreringer og kunnskap om arter som har dette som habitat. Det er med andre ord de konkrete artsforekomstene i slike miljø som skal settes i fokus. For bygninger og anlegg vil gjerne eldre bygg være viktige (kontinuitet).

4 Diskusjon

Eiendommen ligger innenfor grensene for varig vernet vassdrag. Dette medfører naturlig nok en del begrensninger for hva som er mulig mht utvikling av eiendommen. Til tross for dette, mener vi det vil være positivt både for naturmiljøet, det biologiske mangfoldet, landskap, friluftsliv og kulturmiljø om enkle grep ble gjort, tiltak som også vil kunne høyne kvaliteten for vassdraget som sådan i dette området.

Øst for veien som går over Skjævelandsbrua og mot riksveien trengs en generell opprydding av skrot. Dernest bør mulighetene for å knytte naturstien langs elva til området vest for elva vurderes. Langs veien kan det settes opp en informasjonstavle som orienterer turgåere både om naturkvaliteter i området og den spesielle og verneverdige brua. Vi er her ikke langt fra Lonavatnet naturreservat, og en bør vurdere om dette området kan sees i sammenheng med dette.

Vest for veien, bør det også foretas en opprydding innenfor området. De viktigste områdene med tanke på biologisk mangfold og naturtyper, er områdene mellom elva og de nærmeste dammene (til og med dammene). Dette er områder med et betydelig potensiale for biologisk mangfold som en bør forsøke å bevare. Områdene kan legges til rette for ferdsel (kanalisert ferdsel), og de vil kunne ha høy pedagogisk verdi. Det bør vurderes om turstien/naturstien langs elva kan knyttes videre sammen med turstier lengre vest på naboeiendommene. Det vil også være naturlig med en informasjonstavle som forteller noe om de ulike naturkvalitetene.

Figur 14

Innenfor områder med eksisterende bygningsmasse (figur 14), vil det være en fordel om det kommer ny aktivitet, aktivitet som ikke kommer i konflikt med formålet med vassdragsvernet. Enten det er snakk om boliger, ny næringsvirksomhet eller annen aktivitet vil det meste være et bedre alternativ enn om områdene forfaller. Her vil det være muligheter å foreta utbygginger/inngrep som både tar hensyn til natur- og miljøkvalitetene området innehar samtidig som ny utvikling kan bidra til at det skapes økt biologisk mangfold. Det finnes eksempler på tilsvarende andre steder i regionen, for eksempel i forbindelse med Statoils representasjonsbolig på Sola som er lagt i eksisterende sanddynelandskap innenfor et landskapsvernområde uten at dette på noen måte har vært ødeleggende for det biologiske mangfoldet.

Dersom det tas nødvendig hensyn i planleggings- og utbyggingsfasen, og dersom utbygger og miljøverninteresser spiller på lag, vil det være mulig å lage et "utstillingsvindu" hvor både mennesker og naturmiljø får komme i sentrum uten at dette forringer eksisterende naturkvaliteter i området.

5 Kilder

Direktoratet for naturforvaltning 1999, kartlegging av naturtyper, verdisetting av biologisk mangfold, DN-Håndbok nr. 13.

Direktoratet for naturforvaltning 1999a. Nasjonal rødliste for truede arter i Norge 1998. DN-rapport 1999-3.